

Toyirova Amina Baxtisher qizi

“Alfraganus University” nodavlat oliy ta’lim tashkiloti

Xalqaro turizm menejmenti kafedrası tadqiqotchisi

Annotatsiya: Turizmni rivojlantirish mamlakatning iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik taraqqiyotida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Bu aholi bandligini ta'minlash, mahalliy tadbirkorlikni rivojlantirish va xorijiy sarmoyalarni jalb qilish orqali iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradi. Bundan tashqari, u transport, mehmondo'stlik va jamoat ob'ektlari kabi infratuzilmani rivojlantirishni qo'llab-quvvatlaydi va turistlar va aholi uchun foydalidir. Ijtimoiy jihatdan turizm madaniy almashinuvga yordam beradi, merosni saqlaydi va milliy o'zlikni mustahkamlaydi. Ekologik jihatdan, u barqaror turizm amaliyotlari orqali tabiiy resurslarni saqlashni rag'batlantiradi. Biroq, uning muvaffaqiyati odamlarning haddan tashqari ko'payishi, atrof-muhitning buzilishi va madaniy ekspluatatsiya kabi muammolarni oldini olish uchun ehtiyotkorlik bilan rejalashtirishga tayanadi. Demak, turizm har qanday mamlakat uchun juda muhimdir

Kalit so'zlar: turizm, geografik joylashuv, sarmoya, rezident, Jahon turizm tashkiloti, ekskursionist, turizm salohiyatini shakllantirish.

Turizm – fransuzcha “**tour**”- sayr, sayohat, sayyohlik- sayohat qilish degan ma’noni anglatadi. Turizm deganda jismoniy shaxsnig doimiy istiqomat joyidan sog'lomlashtirish, ma'rifiy, kasbiyamaliy yoki boshqa maqsadlarda borilgan joyda haq to'lanadigan faoliyat bilan shug'ullanmagan holda uzog'i bilan 1yil muddatga jo'nab ketish tushuniladi. Ko'pgina mamlakatlarda turizm davlat iqtisodiyotining rivojlangan sohasi hisoblanadi. Chunki turli mamlakatlarga sayohat qilishni istamaydigan inson bo'lmasa kerak. Bugungi kunda jahon turizm bozori qariyb 9 trillion dollarni tashkil etmoqda. Bundan ko'rinib turibdiki, har bir davlat o'z kelajagi va rivoji uchun sarmoya kiritishi zarur. Dunyoda ish bilan band aholining har o'ninchisi ushbu sohada faoliyat yuritmoqda. Shu sababli ham eng ko'zga ko'rinadigan soha turizm sohasi hisoblanadi.

Turizm dunyo mamlakatlari iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Uning hissasi faqat valyuta tushumlari va ish o'rinlarini yaratishdan tashqarida; turizm xalqaro anglashuv, madaniy almashinuv va merosni saqlashga yordam beradi. Biroq mamlakat ushbu imtiyozlardan to'liq foydalanishi uchun turizm sohasini rivojlantirishni puxta rejalashtirish va boshqarish kerak.

Turizm bugungi kunda dunyo mamlakatlari xizmat ko'rsatish sohasining eng yirik yo'nalishlaridan biriga aylanib bormoqda. Uning iqtisodiyotning boshqa sohalaridan ustun jihatlari shu bilan ifodalanadiki, turli taraqqiyot bosqichida bo'lgan barcha mamlakatlarda ham rivojlantirish imkoniyatlarining mavjudligidir. Buni nafaqat, tarixiy joylar, balki, geografik joylashuv, iqlim va ob-havo sharoiti, ba'zi hollarda, tabiiy va ijtimoiy-iqtisodiy yoki ekologik muammoli, hatto, ekstremal sharoitdagi hudud hamda xilma-xil uslublarda qurilgan inshootlar ham sayohat ob'yektiga aylangan holda

byudjetga daromad keltirishida ko'rishimiz mumkin. Hozirgi kunda turizmning, nafaqat, tarixiy yoki an'anaviy, balki, yangidan-yangi turlari, shakl hamda ko'rinishlari vujudga kelmoqdaki, bu yangi tendensiyalar mazkur sohani valyuta kirib keluvchi manba sifatidagina emas, mintaqaviy rivojlanishning asosiy faktorlaridan biri deb qabul qilinishiga olib kelmoqda. Shu sababli, keyingi vaqtda dunyo mamlakatlari qisqa muddatlarda katta daromad keltiruvchi moliyaviy sohalar bilan bir qatorda turizmga ham davlat darajasida katta e'tibor qaratmoqda. Mazkur jarayonlarda rivojlangan mamlakatlar turizmning yangi yo'nalishlari va qirralarini ochgan holda soha uchun yangi qonuniyatlarga asos bo'luvchi chora-tadbirlarni amalga oshiruvchi sub'yekt sifatida qatnashsa, rivojlanayotgan mamlakatlarning ba'zilar turizmni iqtisodiyotning "lokomotiv" sohasi, yana boshqalari esa valyuta kirimi manbalaridan biri sifatida rivojlantirish, shuningdek, mamlakatni dunyoga tanituvchi sohalardan biri sifatida qarashi bilan turizm biznesida ishtirok etmoqda. Bu esa globallashuv davrida vaqt o'tishi bilan sohaning yangicha ko'rinishlari va sifat ko'rsatkichlari yuzaga kelishiga sabab bo'lib, uni muntazam kuzatib borish, statistikasini yuritish, tahlil qilish va tartibga solish ishlarini amalga oshirish jarayonini tobora qiyinlashtirib bormoqda.

Turizm statistikasining mukammal va sifatli bo'lishi, ma'lumotlarning shaffofligi mamlakatga, nafaqat, chet el investorlari, balki, rezidentlarining ham qiziqishini uyg'otadi. Bunda, eng avvalo, turizmni rivojlantirishdagi chigal masalalardan biri xalqaro miqyosda sohaga oid bo'lgan ma'lumotlarni yig'ish va umumlashtirish bo'lib, har qanday holatda — mazkur sohaga yangi kirib kelgan investorlarni jalb etish yoki xalqaro hisob-kitob ishlarini olib borish uchun ham to'liq va ishonchli, doimo ochiq bo'lgan ma'lumotlarni olish zarur bo'lib hisoblanadi [5]. Ammo, xalqaro miqyosda statistik ma'lumotlarni jamlash jarayonida huquqiy-me'yoriy hujjatlar bilan ishlash dunyo mintaqalari, hattoki, mamlakatlarida turlicha bo'lib, bu sohani rivojlantirish hamda boshqarishni takomillashtirish yo'lidagi eng katta muammolardan biridir.

Mazkur muammo o'z yechimini topishi natijasida dunyo bo'yicha, mintaq va turli mamlakatlarda turizm rivojlanishi qonuniyatlari hamda o'zgarishlarini amaliyotga vaqt hamda hudud talqinida tadbir etish kabi imkoniyatlarni beradi. Shu tufayli 1980–90 yillardan buyon mazkur muammoga xalqaro miqyosda e'tibor qaratilmoqda. Jumladan, 1998-yilda Butunjahon Turizm Tashkiloti tomonidan "Turizm bo'yicha iqtisodiy Hisobot" nashri e'lon qilinib, uning bir bo'limi sohaning aynan shu muammosiga bag'ishlandi [1, c. 211]. Bundan tashqari, Butunjahon Turizm tashkilotining Ottavada o'tgan konferensiyasida "Turizm statistikasi bo'yicha tavsiyalar" tayyorlanib, BMT ning Statistika Kengashiga taqdim etildi. Mazkur tavsiyalarning qabul qilinishi va uning barcha mamlakatlarda amal qilishi turizm sohasida statistik faoliyatning takomillashtirilishida muhim ahamiyat kasb etadi[1]. Xususan, Rossiya Federatsiyasida sayyohlar hisobi 2014-yil 12-avgustda qabul qilingan "Sayyohlik oqimlari kirish va chiqish hisobini baholash rasmiy statistik baholash" tizimi bo'yicha olib boriladi [7].

Turizm, ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlarning milliy iqtisodiyotiga katta hissa qo'shmoqda. Bu to'g'ridan-to'g'ri mehmonxonalar, transport va ko'ngilochar sohalarda va bilvosita qishloq xo'jaligi, qurilish va xizmat ko'rsatish kabi sohalarda bandlikni

ta'minlaydi. Butunjahon sayohat va turizm kengashi ma'lumotlariga ko'ra, 2019-yilda turizm global yalpi ichki mahsulotning 10,4 foizini tashkil etgan va butun dunyo bo'ylab 319 million ish o'rinlarini qo'llab-quvvatlagan.

O'zbekiston kabi mamlakatlarda turizmni rivojlantirish strategik ustuvor vazifaga aylandi. Turizmning yalpi ichki mahsulotga qo'shgan hissasi hukumat tashabbuslari, jumladan, ko'plab mamlakatlar uchun vizasiz sayohat va infratuzilmaga sarmoya kiritilishi tufayli sezilarli darajada oshdi. Natijada bu soha, ayniqsa, qishloq xo'jaligi va ishlab chiqarish yetakchi tarmoqlar bo'lgan hududlarda iqtisodiyotni diversifikatsiya qilishda muhim rol o'ynay boshladi.

Quyidagi jadvalda 2019 va 2023 yillarda O'zbekistonga tashrif buyurgan xorijiy sayyohlar soni va turizm o'sishining asosiy ko'rsatkichlari ko'rsatilgan. Mamlakatda turizmni rag'batlantirish, vizalarni liberallashtirish va infratuzilmani rivojlantirishga qaratilgan hukumat siyosati natijasida turizmning sezilarli o'sishi kuzatildi.

Yil	Chet ellik sayyohlar soni (million)	YaIMga hissa (%)	Asosiy muammo
2019	6.7	3.4	Infratuzilma
2020	1.5	1.2	Covid-19 pandemiyasi
2021 yil	2.1	2.0	Sayohat qilish bo'yicha cheklanishlar
2022	3.6	2.8	Ekologik barqarorlik
2023*	4.5	3.1	Overturizm

Turizm turli mamlakatlardan kelgan odamlarga turli xil urf-odatlar, urf-odatlar va turmush tarzini boshdan kechirish va qadrlash imkonini beradigan madaniy almashinuvni osonlashtiradi. Ushbu madaniyatlararo o'zaro ta'sir bag'rikenglik va o'zaro tushunishga yordam beradi. O'zbekiston kabi boy madaniy merosga ega mamlakatlarda turizm tarixiy yodgorliklar va mahalliy urf-odatlarni saqlab qolishga, ularni iqtisodiy jihatdan qimmatli boylikka aylantirishga yordam beradi.

Biroq, turizmni rivojlantirish iqtisodiy foyda bilan madaniy muhofazani muvozanatlashi kerak. Tez tijoratlashtirish mahalliy an'analarni buzishi va "madaniy tovar" ga olib kelishi mumkin, bu erda an'analar turistik iste'mol uchun o'zgartirilib, ularning haqiqiylikiga tahdid soladi.

Turizm iqtisodiyot va jamiyatlarga ijobiy hissa qo'shishi bilan birga, ekologik muammolarni ham keltirib chiqaradi. Turizmning o'sishi atrof-muhitning ifloslanishiga olib kelishi mumkin, masalan, ifloslanish, o'rmonlarni kesish va resurslardan ortiqcha foydalanish. Ushbu ta'sirlarni yumshatish uchun barqaror turizm amaliyoti muhim ahamiyatga ega. Hukumatlar nozik ekotizimlarga tashrif buyuruvchilar sonini tartibga solish, qayta tiklanadigan energiyadan foydalanishni rag'batlantirish va mas'uliyatli

sayyohlik xatti-harakatlarini rag'batlantirish kabi ekologik toza amaliyotlarni targ'ib qiluvchi siyosatni amalga oshirishi kerak.

Turizm rivojlanishi uchun mamlakatga mustahkam infratuzilma, jumladan transport tarmoqlari, mehmonxonalar va raqamli ulanish kerak. Ko'pgina rivojlanayotgan mamlakatlarda turizm kengroq infratuzilmani yaxshilash uchun katalizator bo'lib xizmat qiladi. Jumladan, aeroport imkoniyatlarini kengaytirish, yo'llar sharoitini yaxshilash, davlat xizmatlarini modernizatsiya qilish sayyohlar uchun ham, mahalliy aholi uchun ham foydalidir.

O'zbekistonda transport infratuzilmasiga kiritilgan so'nggi sarmoyalar Samarqand va Buxoro kabi yirik sayyohlik ob'yektlari bilan bog'lanishni kuchaytirib, mamlakatning sayyohlik maskani sifatidagi jozibadorligini oshirishga xizmat qilmoqda.

Xulosa

Turizmni rivojlantirish mamlakatning iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik strategiyalarida hal qiluvchi o'rin tutadi. U o'sishni rag'batlantirishi, madaniy almashinuvni rivojlantirishi va resurslardan barqaror foydalanishni rag'batlantirishi mumkin. Biroq, bu natijalarga erishish uchun turizm barcha manfaatdor tomonlarga foyda keltirishi, madaniy merosning saqlanib qolishi va atrof-muhitga ta'sirini minimallashtirishi uchun ehtiyotkorlik bilan rejalashtirish va tartibga solishni talab qiladi. Ushbu omillarni muvozanatlashtirgan mamlakatlar turizmni uzoq muddatli istiqbolda milliy rivojlanish ustuni sifatida joylashtiradilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Erkayeva Barno Abdurahimovna "O'ZBEKISTONDA TARIXIY-MADANIY TURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING IJTIMOIIY-IQTISODIIY JIHATLARI".
2. <https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Turizm>
3. "O'zbekiston turizm salohiyati" <http://www.uzbekistan-geneva.ch/turizm-191.html>
4. Ro'ziyev Sh. "O'zbekistonda tarixiy- madaniy turizmni rivojlantirishning tashkiliy iqtisodiy mexanizmini indikativ boshqarish metodikasi". <https://cyberleninka.ru/>